

Kranjske Planine.

Spisal Evgen Lah.

I. Planine v obče. Kako se ločijo od Krasa.

Kranjska zasluži vsakako ime gorovite dežele, ker pripada s skoro celimi štirimi petinami gorstvu. Samo kakih 21% namreč, to je dobra petina vsega ozemlja, spada pod ravnino. Skoro jednaka razmera se nam kaže tudi pri skupnem ozemlju, katero pokriva planinsko gorstvo s svojimi ravninami in dolinami vred. Od 280.000 km² planinskega sveta pripada namreč skoro natanko 80% gorstvu, 20% pa nižavi. Od 79% kranjskega gorstva spadata dobri dve tretjini, to je 54%, k visokemu in srednjemu gorstvu, na tanko četrтина vse dežele pa k nižemu gorovju, oziroma k hribovju. Gorovje kranjsko se prišteva, kakor je sploh znano, dvem različnim skupinam, planinski in kraški. Po navadi se prišteva 62% kranjske dežele planinskemu in samo 38% kraškemu svetu.

Mnogovrstnost in bogata razlika, kateri sta planinskemu gorstvu sploh lastni, kateri značita planine kot najpopolnejše gorstvo v Evropi, ne veljata nič menj o kranjskih planinah. Razlika pa postane v Kranjski tem večja, ker se dotikata v njej dve tolikanj različni in nasprotni gorstvi, kakor sta ravno Planine in Kras. Tu se ozko vežejo nizke ravnine z visokimi in najvišjimi gorami, tu se tesno dotikajo globoke doline zelo strmih hribov, tu menjujejo nizki prehodi in prelazi z visokim gorovjem. Ta bogata razlika se nam n. pr. posebno kaže v pogledu iz velike gorenjske ravnine proti Triglavu. Na jugu proti Ljubljani se razširja velika ravnina z rodovitnim poljem; nad njo se dvigajo deloma s travo, deloma z drevjem in gostimi gozdi porasteni holmi kot predgorje celi vrsti teras; nad temi dolga vrsta hribov, kot mejnih robov velikih planot; slednjič strme skale in divje goličave pravih južnih apnenikov s Triglavom, „snežnikov kranjskih sivim poglavarjem“.

Na drugi strani nahajamo na kraškem svetu le jako malo pravih gorá. Po južni Dolenjski in po skoro vsej Notranjski raz-

prostira se neštevilno kratkih globin, po katerih jako nepravilno teko posamezne reke. Po kakem komaj parurnem teku navadno zginejo pod zemljo kot male reke; že par ur pozneje pa prišume kot mogočne reke izpod zemlje. Časih se ta prikazen pri jedni in isti reki večkrat ponavlja. Takemu svetu pripada Ljublanica, ki obseza z vsemi svojimi dotoki okrog 1400 km². — Akoravno le 85 kilometrov dolga, skriva se dvakrat pod zemljo in teče v dolgosti 20 kilometrov pod zemljo. Ravno tako je z njenimi dotoki. Iz mnogobrojnih kraških razpok prikažejo se tukaj naenkrat mali studenci, tam že večji potoki, dosti močni, da gonijo cele mline, drugod zopet že deroče reke itd. Posebno pomenljiv je nadalje Kras zaradi mnogih nepravilnih večjidel precej globokih kotlin, tako zvanih „kraških dolin ali ograd“. — Te kotline so pravi požiralniki in voda se nahaja samo tedaj v njih, če so tla ilovnata. Nekatere izmed njih so posebno odlične zaradi svoje velikosti in tudi rodovitnosti, kot n. pr. dolina pri Planini in pri Starem trgu poleg Loža. — Mimo dolin je na Krasu posebno še omenjati podzemeljskih jam. Schmidl jih našteva deset večjih, v dolgosti skoro 20 kilometrov, med njimi najdaljša in najlepša svetoznana postojinska jama. Postojinska in planinska jama skupaj imata že 12 kilometrov. Če vzamemo, da je vsaka teh jam povprečno 6 m. široka, kar bi bilo po mnenju Schmidla prej premalo, kot preveč, bi zavzemale te jame že same za se nad 100 kv. kil., to je tretjino od Schmidla preiskanih 300 km² kraškega sveta. Schmidl je pa tega mnenja, da je tudi od njega nepreiskovani Kras v svojem notranjem gotovo ravno tak. Tega mnenja je tudi Hacquet, ki pravi, da je takih jam, dolin, ograd, kotlov itd. po kraškem svetu vsega skup gotovo kakih 1000, in da jih nahajamo deloma tudi na planinskem svetu notri do Triglava; 50 jam pa pravi, da je na tanko preiskanih. —

V teh sicer zelo zanimljivih, a nikakor popolnih lastnostih se pa ne ujemajo Planine nikakor s Krasom. One sploh strinjajo v sebi vse lastnosti, katerih je pričakovati le od popolnega gorstva.

Površina, katero pokrivajo Planine sploh, znaša $\frac{3}{7}$ naše avstro-ogerske monarhije; $\frac{4}{10}$ pa, to je kakih 110.000 km², pripadajo Avstriji. — Od teh spada še ne prav osemnajsti del k kranjski deželi.

Planine so skoro po polnem odločene od družih večjih gorstev evropskih; le na štirih krajih se z njimi dotikajo, pa še to le v neznatni visočini, ki ne preseza nikjer 800 m. — Ti štirje prehodi vežejo Planine z Apeninami, oziroma z nemškimi gorstvom in s Krasom. Prelaz Giovi, ki veže Planine z Apeninami, ima visočino 500 m. Canal d' Enteroche, ki jih strinja s švicarskim Juro, je ravno tako visok. Razvodje med Renom in donavskimi dotoki ob bodenskem jezeru, meja med švicarskimi Planinami in med nemškim gorstvom, leži komaj 700 m. visoko. Najvišje je

razvodje med Kolpo in kvarnerskim zalivom, 800 m. visoka meja med Planinami in Krasom blizu Reke.

Kar se tiče dolgosti, smeje se Planine meriti skoro z vsemi evropskimi gorstvi in jih v tem obziru večjidel presežajo, med tem ko se z velikimi gorstvi družih delov sveta še primerjati ne dadó.

V podobi velikega polukroga se vijó od severozahodne Italije skoz vso Švico, potem v svoji glavni črti po vsej Tirolski, južni Bavarski, ob zgornje-avstrijsko in spodnje-avstrijsko-štajarski meji doli do moravsko-ogerske meje. Na zaznamenovani poti dosežejo dolgost še več kot 1100 klm. — Na vzhodu ob spodnje-avstrijski, moravski, ogerski in gališki meji in dalje doli do Slavonije se vijó v enakem krogu s skoro ravno tisto dolgostjo Karpati. Obe gorstvi delata skupaj velik okrog, ki oklepa kakor obroč veliko panonsko nižavo.

Širokost Planin je jako različna. Kjer so najožje, to je tam, kjer se dotikajo blizu Genove Apenin, široke so z vsem severnim in južnim predgorjem skupaj samo nekoliko nad 20 kilometrov. Od tod raste njihova širjava v jedno mer, tako, da postanejo že po primeroma kratki poti 60 kilometrov široke. Še v Italiji dosežejo z vsem predgorjem širokost 200 kilometrov. Takoj ko zapusté Laško, kjer so najvišje in kjer se razširjajo že od zahoda proti vzhodu, zožijo se zopet nekoliko. Tu imajo ob genovskem jezeru dolgost samo 140 kilometrov. Od tod pa prično neprimerno rasti, tako da so med Verono in Ulmom že 270 kilometrov široke. Sicer pojenja takoj potem širokost za spoznanje, tako, da imajo med Vidmom in Solnogradom samo 225 kilometrov, toda kmalu potem dosežejo svojo največjo širjavo s 300 kilometri, in sicer ob času, ko se razširjajo od severnega do južnega konca v Avstriji, namreč med Puljem in Lincem. Temu delu pripada tudi del Karavank in naše julijske Planine, ki so na drugi strani v zvezi z notranjskim in isterskim Krasom. Jedna največjih popolnostij planinskega gorovja je, da je navpično globoko razpeto, česar pri Krasu skoro nikjer ne nahajamo. Precej v sredi Tirolske n. pr. leži mesto Meran s prav južno temperaturo v visočini 300 m. Blizu Merana pa, le nekaj kilometrov proč, razprostirajo se velikanske planine, po dolini Oetz imenovane, v visokosti 3400—3700 m. Ne veliko delj v jugu Merana nahajamo najvišjo avstrijsko goro v sredi med večjim gorovjem, Ortles s 3905 m. V vzhodu in jugoizhodu Merana vidimo cele vrste po 3000—3300 m. visocih gorá, tako zvane Dolomite. Jednakih prikaznij nahajamo nešteto v Švici, kjer se dobivajo sploh najvišje evropske gore, kjer pa delajo vkljub temu gorske doline globoke zareze v gorovje. Jednake stvari se nam kažejo razven na Tirolskem tudi drugod po Avstrijskem. V zgornji Avstriji seza dolina reke Traun tik pod Dachstein; ravno tako se tudi dotika v Spodnji Avstriji velika ravnina, v kateri leži mesto Dunaj, precej tesno visocih gorá, med njimi Snežnika.

Jednaka razlika v višini na primeroma med seboj le malo oddaljenih prostorih nahaja se pogostokrat tudi pri naših kranjskih Planinah. Vzemimo veliko gorenjsko ravnino, ki seza na južni strani do Iga pod Krimom, na severni strani pa do Grintovca nad Kamnikom, do Storžiča nad Kranjem, do Golice in Belščice nad Javornikom. Res, da ti kranjski velikani niso vselej v neposredni zvezi z ravnino, temveč dotikajo se je tesno le nižji hribje. Ravnina se pa na drugi strani veže s stranskimi pogorskimi dolinami, katere sezajo po polnem do podnožja najvišjih kranjskih gorá. Taki sta n. pr. dolini obeh Sav, predno se zjedinita blizu Radovljice. Korenska Sava teče več ur daleč od Korena nad Kranjsko Goro, to je od izvira, do tostran Javornika v prav ozki od 600 do komaj 830 m. visoki dolini. Vender je na desni in na levi, posebno pa na desni v popolni dotiki z gorami, ki 2000 m. daleč presežajo. Tako leži med Kranjsko Goro in Dovjim cela vrsta gorá, kot Mojstrovka, Rozora, Rogica ali Suih Plaz, Špik, Kukova gora in Škrljatarica, katere se dvigajo nad 2300 m., akoravno so od Save po komaj pol ure oddaljene; jedna izmed njih, namreč Rozora, po visokosti tretja gora na Kranjskem, ima še celo 2550 m. Dotok tej Savi, ki dobi vodo od znanega slapa Peričnika, namreč mojstranska Bistrica, teče po dolini, ki seza po polnem v podnožje Triglava. Dolina sama se tudi v svojem najvišjem konci ne vzdiguje nad 1000 m. in vender jo spremljajo v zgornjem delu do prelaza Luknja, tesno pod Triglavom, najmenj po 2300 m. visoki velikani, med njimi Triglav sam z 2856 m. — Takoj onstran luknjiškega prelaza teče skoz dolino Trento reka Zadnjica še vedno tik pod Triglavom, ter se izliva v bovški okolici v Sočo. V jugovzhodu Triglava se nahajajo jednake prikazni v dolini gornje Radovne, samo da pojenjuje tu visokost sosednjih gorá veliko hitreje. Tik pod 2674 m. visokim Mangartom, drugo goro na Kranjskem, ležita Belopeški jezeri še ne prav 900 m. visoko nad morjem.

Jednako je z drugo savsko dolino, z bohinjsko, ki nareja globoko zarezo v široko bohinjsko planoto. Vije se po soteski podobnih krajih več ur daleč med gorovjem, ki znaša sicer le 1300 m. posrednje visokosti; v svojem gornjem delu pa se razširi in tudi gore postanejo znatno višje. Tudi to savsko dolino oklepa v gorenjem konci jezero; to je veliko, 550 m. nad morjem ležeče Bohinjsko jezero. Tik nad njim že se vzdigujejo gore z 2000 m. in še več, in v njegovem ozadji kipi Triglav v nebo.

Kot Sava, teče tudi Sora pred svojim zjedinenjem po dveh dolgih dolinah, po poljanski in po selški. V svoji celi dolgosti spremljata ti dolini sicer ne tako visoko, vender še zmiraj mogočno hribovje. Nasprotje tu seveda ni toliko, kot tam, kjer se gola in strma skala tako zelo približa obili vegetaciji ravnine. Preobširno bi bilo navajati enakih vzgledov, kojih imamo na

Kranjskem še mnogobrojno. Dostavljam le, da so kranjske Planine v tem oziru vsaj tako popolne, če ne še popolnejše kot Planine drugih deželá.

Mnogovrstnost v obliki, ki je Planinam v toliki meri lastna, kakor malokateremu drugemu gorstvu na svetu, velja posebej tudi o kranjskih Planinah. Tu so zastopane ne le vse mogoče visočine, temveč tudi vse vrste gorovij, akoravno nekatere le v nepopolnejši meri. Tu menjujejo divji, ostrorobati dolomiti in pusto skalovje z gosto obrastenimi, okroglimi vrhovi, ki se dvigajo le polagoma.

Kakor nikjer ni med dvema različnima gorstvoma po vnanji obliki meja določno presekana, tako tudi na Kranjskem ne. Meja, ki bi v vsakem obziru delila Planine od Krasa, ne da se postaviti. Med Planinami se nahajajo posamezni vrhovi, časih tudi cela vrsta hribov, ki imajo po polnem kraški značaj. Nasprotno ima pa tudi Kras nekoliko hribov, kateri se približajo po obliki in značaju Planinam. Le toliko lahko rečemo, da se kaže v hribovji srednje Kranjske, v vsej njeni širokosti, prehod od Planin na Kras, da imamo v severu Planine v pravem pomenu besede in v jugu pravi Kras. Po navadi se pa vendar jemljó za mejo doline Idrijce, Ljubljaniče v njenem srednjem in spodnjem teku, in Krke. Od te popisane meje je zaznamovan na tanko le oni 120 kilometrov dolgi del, ki seza od Višnje Gore do razvodja med dotoki Ljubljaniče in med Idrijco pri Idriji. Ostale meje ne rišejo tolikanj pravilne doline, marveč določuje jo plastika zemlje.

Razvodje, ki obdaje planinsko ozemlje kranjsko in je loči od Krasa, ima podobo nepravilnega trikotá. Najdaljša stran, 120 km., z vsemi ovinki še celo 200 km. dolga, seza skoro v meridionalni črti od Bele Peči do Ilirske Bistrice. Najkrajša, sicer 90 klm., z ovinki pa 130 klm. dolga stran, vije se skoro od zahoda proti vzhodu in veže Ilirsko Bistrico s Krškim. Tretja, po dolgosti srednja črta, vije se od severozahoda proti jugovzhodu in veže Belo Peč s Krškim. V prvi imenovanih črt prevladuje v severu gorstvo, v jugu planota. V drugi vrsti, posebno v njenem gorenjem delu, je lepo razvito pogorje, v tretji pa skoz in skoz hribovje. Če dostavimo še, da se v sredi med vsemi tremi vrstami razprostira velika gorenjska ravnina, lahko rečemo, da so na Kranjskem zastopane vse vrste gorovja.

Posebej je še pomniti v hipsometričnem obziru, da kranjske Planine, akoravno že skrajni vzhodni del južnih apnenih Planin, vendar niso nižje, nego sosednje jim karniške v zahodu. Deloma so še višje in skoro ravno tako visoke, kakor vzhodna polovica južnotirolskih. To, se ve, velja le o onih kranjskih Planinah, ki imajo značaj visocih gorá, o severnokranjski polovici julijskih Planin in o Karavankah.

Posebno važna je prva imenovanih črt, ker nam na tanko določuje mejo med vodami jadranskega in črnega morja. Jadranskemu morju pripadata Soča s svojimi dotoki, Vipavica in Idrija, in Reka; črnemu Sava z vsemi svojimi dotoki. Druga črta deli v svoji gornji polovici vode, ki se izlivajo v Savo, od dotokov Drave. Tretja črta nam kaže precej na tanko razvodje med Ljubljano z njenimi dotoki na jedni, in med Krko in delom Kolpinih dotokov na drugi strani.

Najvišji je kranjski svet v skrajnem severozahodu, kjer tudi najnižji prehodi in doline ne sezajo pod 950 m. višočine. — V tem oddelku nahajamo tudi najvišji kranjski vrh, 2856 m. visocega Triglava. Od tod pada ozemlje proti jugu in jugovzhodu začetkoma jako hitro, od Kranja dalje pa, kjer se ravnina že znatno razširi, le polagoma, akoravno stanovitno do ljubljanske ravnine, ki je posrednje le kakih 300 m. visoka, med tem, ko jo v jugu gradi še 1110 m. visoki Krim. Od ljubljanske ravnine nas pelje posrednje 474 m. visoki Golovec, čez kakih 370 m. visoko šmarijsko planoto do izvira Krke. Tla so tu le še 275 m. visoka. Od tod padejo v dolgosti 30 kilometrov do Soteske za 104 m. vedno ob Krki. Krko obdajajo tu na obeh bregih še hribje, ki so k večjemu 890 m. visoki. Tudi od tod dalje pada svet stalno proti jugovzhodu, tako da stoji Metlika le še 122 m. visoko. V metliški okolici imamo tudi najnižji kraj na Kranjskem; kjer se namreč jedinita Kamenica in Kolpa je zemlja samo še 107 m. visoka. Splah smemo torej reči, da padajo kranjska tla od severozahoda proti jugovzhodu, in sicer skoro brez izjeme in precej na tanko. Ravnina se zniža od Rateč pri Beli Peči do kranjsko-hrvatske v jugu Uskokov skoro za $\frac{9}{10}$ svoje prvotne visokosti. (Urban: „Zeitschrift des deutschen und oesterreichischen Alpenvereines V. B. pp. 296—313.“) Imenovana črta je tudi glavna os, ki deli kranjsko deželo v dva precej jednako velika dela. S to črto se ujemata, samo z dvema izjemama, dolini dveh glavnih kranjskih rek, dolini Save in Krke. Pri Savi delajo izjemo tako zvane litijske gore, pri Krki Uskoki z 840 m. visokim Peščnikom.

Kranjske planine se delé v pogorje Karavank, v svoji glavni črti na severu in severovzhodu, in v kompaktno gorstvo visokih julijskih Planin na severu in severozahodu. V jugu zadnjih se razprostira skupina planot in nižjega gorstva, v jugu glavne črte Karavank pa notri do kraške meje na Dolenjskem skupina višjega ali nižjega hribovja.

II. Karavanke.

Karavanke deli od julijskih Planin začetkoma dolina koroške Save do zjedinenja z bohinjsko, od tod pa ves čas dolina

zjedinjene Save do tam, kjer postane Sava blizu dolenskih Rateč mejna reka med Kranjsko in Štajarsko; na severu pa sezajo do Zile in Drave.

Karavanke imenujemo torej tisti del kranjskih Planin, ki se vleče v svoji glavni progji od skrajnega kranjskega severozahoda, kot severna meja Kranjske proti Koroški, in seza še precej globokó v Štajarsko, kot planine Savinjske doline. Glavna črta (kolikor je pripada Kranjski, in to skoro vsa) je okrog 100 kilometrov dolga. Pogorje Karavank je kakor klinasta zagozda med dolinami Drave in Save. Njih glavna črta, ki se vije od zapada proti vzhodu, raste v svoji širokosti od zahoda proti vzhodu. Začetkoma so tako ozke, da med Ratečami in koroškim Podkloštrom ne presežajo širokosti 6 kilometrov. Primerna njihovi ožini je v začetku njihova jedrolikost. Čim dalje proti vzhodu pa, tem širje postanejo, v jednaki meri pa tudi tem bolj razvite.

Še le par ur dolge se delé že v dve glavni črti, od katerih pripada severna Koroški, južna pa Kranjski. Ti dve črti sta pa večjidel po prekogorji zvezani in se vijeta skoro ves čas vzporedno, dokler se ne zjedinita pri spodnjem Dravburgu. Na svoji severni strani sezajo Karavanke od Trebiža do spodnjega Dravburga, na jugu od Rateč do Celja. Jako nepravilno se vije severna, šestkrat pretrgana proga; južna proga pa premine samo jedenkrat, namreč tam, kjer nareja Kokra globoko zarezo v gorovje samo. Pri Trziču v podnožji Ljubélja se deli južna črta v dva dela, od katerih samo južni pripada Kranjski. Toliko o Karavankah sploh.

Jako slučajno je, da se ravno na meji treh provincij: Goriške, Koroške in Kranjske stikajo tudi meje med tremi različnimi gorstvi tako ozko, da obseza zemljišče, ki se med njimi razprostira, še ne prav 100 kvadratnih kilometrov. Ta gorstva so Karavanke, karniške in julijske Planine. Meje delajo: med Karavankami in karniškimi Planinami ozki prelaz nad reko Zilico, v visokosti komaj 700 m.; med Karavankami in kranjskimi julijskimi Planinami rateško-belopeško razvodje, v visokosti 860 m.; med karniškimi in goriškimi julijskimi planinami 1170 m. visoki Predél.

Začetek Karavank pripada še Koroški, toda že po kratkem teku prispó do kranjske meje. Tu so še zelo nizke in jednako-merne; le proti Koroški so še precej strme, proti jugu pa imajo še bogato vegetacijo in so do vrha gosto obrastene. Prvi kranjski hrib je od Rateč poldrugo uro proti severu oddaljena Peč. Od reke Zilice do Korena niso nikjer nad 1540 m. visoke, akoravno so 10 kilometrov dolge. Najvišja gora je imenovana Peč, s 1540 m. Srednja visokost tega oddelka znaša 1260 m. Najvažnejši prehod je za kranjsko-koroški promet važna cesta čez korenensko sedlo v visokosti 1044 m. V vsakem obziru se že razločuje od dozdej popisanih Karavank njih drugi oddelek od koren-

skega prehoda do prehoda pri javorniški Kočni. Ta še jedenkrat daljša vrsta ima srednjo visokost od 1650—1900 m. Hribje so že skoz in skoz strmi, vrhovi postajajo že veliko višji, njihov greben je primeroma že zelo oster in visok, tudi sedla med raznimi vrhovi zaostajajo za vrhovi samimi le za par sto metrov. Takoj prvi hrib te vrste, 1650 m. visoki Kamni Vrh nad Kranjsko Goro je za celih 100 m. višji, kot najvišji hrib prve vrste in ta je še izmed najnižjih tega oddelka. Za njim pride Voščica, za Voščico 1770 m. visoka Grajščica. Od Grajščice dalje pa se razprostirajo že v precej dolgi vrsti po polnem gole skalnate strmine. Tudi strani so že tako strme, da padajo gore v severu Dovjega že precej navpično. Tu imamo tudi najvišjo goro te vrste, 2105 m. visoko Jepo, za njo malo Jeko ali Jepico s 1820 m., za njima so Petelin s 1900 m., Redeščica in Plevelnica s 1930 m., potem 1870 m. visoka Rožica. Od tod se greben za nekoliko časa zelo zniža, postane pa v Kočni, s katero se ta oddelek končuje, zopet 1890 m. visok. — Od sedel je imenovati: sedlo med Voščico in Kannom s 1520 m.; sedlo med obema Jepama s 1460 m.; sedlo med Grajščico in Jeko s 1670 m., med Plevelnico in Rožico s 1600 m., med Rožico in Kočno s 1480 m. in slednjič zarez za med Kočno in Golico, hribom naslednje vrste, s 1430 m.

V vzhodu Kočne popuste kranjske Karavanke po polnem tip navadnega hribovja in postanejo pogorje v pravem pomenu besede. V tem oddelku, ki se razprostira od Javornika do Begunj v dolgosti 10 kilometrov, nahajamo že sploh najvišje vrhove Karavank, če izvzamemo njihov vzhodni del, namreč kamniške Planine. Tem vrhovom je sploh primeren tudi oster greben in strme strani. Ta oddelek tudi že ne obstoji samo iz glavne proge, temveč podrejenih jej je več stranskih črt, katere so tem nižje, čim delj so od glavne proge. Najvažnejša od teh stranskih prog je ona, ki se vije kot predgorje Stola od Most, in ki je ob jednom severovzhodna meja gorenjske ravnine. Visokost tega predgorja raste od zahoda proti vzhodu v visokosti. V zahodu se dviga komaj kakih par sto metrov visoko nad gorenjsko ravnino, konča se pa v vzhodu s 1450 m. visoko Dobrčo. Med imenovanim predgorjem in med glavno črto Karavank leži v vzhodni polovici dolina Zelenice, v zahodni pa dolina Završnice. Po obeh dolinah tečeta jednako imenovani reki, kateri se izlivata v Savo. Glavna proga se začneja z daljšim do vrha obrastenim rebrom, Golica imenovanim, v visokosti 1830 m. — Za njo se razprostira že bolj skalovita, sicer ravno tako dolga, vender že veliko višja Belščica, z 2000 m. Z njo v tesni zvezi je najvišja gora Karavank tostran kokriškega prelaza, Stol, z dvema vrhovoma, od katerih ima višji severni 2232 m. Za njim se vrsté Vrtača z 2000 m., Zelenica, z 1990 m., Begunjšica z 2040 m. Od sedel imenovati je te: sedlo med Golico in Belščico z 1550 m., zarez za med grebe-

nom Zelenice in med Begunjščico z 1650 m. Razven prej imenovane velike razpoke med predgorjem in glavno črto imamo tik pod Stolom še drugo razpoko, ki seza od Vrtače do onstran Begunjščice, kjer se navpično dotika globoko vrezanega Ljubeljevega prehoda pri sv. Ani, s 1020 m.

Naslednji oddelek je omejen od globokih prehodov, od 1353 m. visocega Ljubelja in od še malo nižjega kokriškega prelaza. Zarez v glavno črto, kakor smo jih nahajali že v prejšnjem oddelku, so tu še mogočnejše. Tudi ne obstoji ta oddelek iz jedne same glavne vrste, temveč imamo skoro ves čas dve vrsti gorá. Ta oddelek se začneja takoj pri Ljubelju s par ur dolgo Košuto. Košuta je dolgo rebro, ki obstoji iz več med seboj precej jednako visocih vrhov. Najvišji ima kakih 2050 m., najnižji pa tudi še zmerom 1950 m.; tudi najnižja zarezá ima še zmerom 1800 m. Od Košute proti vzhodu se Karavanke zelo nepravilno razvijajo. Delé se namreč v dva dela, od katerih pripada severovzhodni ves Koroški. Južni pa, ki leži skoro meridijonalno na prejšnjo vrsto, pripada Koroški in Kranjski kot mejno gorstvo. Vrh, od katerega se ti dve vrsti odcepujeta, je kakih 1670 m. visoki Stegunjak, prvi sosed Košuti na vzhodu. O južni za Kranjsko pomenljivi črti tega dela Karavank je pomniti, da jo večkrat pretrgajo prečne doline in da je vsled tega mnogovrstno zasukana. Po kakovosti je ta črta časih gосто obrastena, večkrat še so pa vrhovi skalnati in precej goli. V visokosti so si vrhovi precej jednaki in tudi najnižji prehod ne seza pod 1450 m. Slednjic se ta črta zasúče po polnem proti jugozahodu, tako, da obdaje vse to gorstvo tržiški kotel v podobi kroga, ki je samo proti onej strani odprt, kjer se predgorje dotika gorenjske ravnine. Precej veliki razpoki delata tukaj sekundarni dolini Bistrice in sv. Katarine, kateri se pri Tržiči jedinita. Obe sta precej ozki in menj stmi. Daljša in sploh pomenljiva je le dolina sv. Katarine; bistriška se naslanja na severno Košuto in je veliko krajša. — Od Tržiča dalje se vijó Karavanke potem zopet v prvotnem meru, od zapada proti vzhodu. Njihova vnanja oblika nas spominja začetkoma v vsakem obziru prejšnje vrste, le za spoznanje bolj strme so. Greben je najpoprej v precej dolgi Kokavnici rebrast, dalje proti vzhodu pa je sestavljen iz posameznih vrhov. Sekundarne planinske črte po polnem preminejo, vrhovi se dvigajo tik nad gorenjsko ravnino. Že Kokavnica ima srednjo visokost 1580 m., v najvišjem vrhu celo 1900 m. Sploh najvišji vrh te vrste je pa 2120 m. visoki Storžič. Proti vzhodu se visočina sicer za nekoliko zmanjša in ima glavna črta v Zaploti ali „malem Grintovci“ samo še 1650 m. Ta visokost se pa ohrani ves čas, tako da se nahajajo še tik Kokre precej jednako visoke gore. Prehodov večje pomembe, razven že gori imenovanih, v tej vrsti nimamo. —

Kokra nareja globoko meridijonalno zarezo v glavno črto Karavank in jih tako razločno deli v dve zelo nejednaki polovici: v že popisano veliko daljšo polovico zapadnih Karavank in v krajšo vzhodnih. Vzhodne Karavanke na meji treh deželá, imenujejo se tudi v vsaki teh dežel drugače. Na Koroškem jih imenujejo po potoku Sulzbach, Štajarci jim pravijo „Savinjske Planine“, mi jih zovemo po mestu Kamniku „kamniške Planine“. — Vzhodne Karavanke se razločujejo v vsakem obziru tolikanj od zapadnih, da jih nekateri k Karavankam še celo ne prištevajo. V resnici spominjajo že zelo na julijske Planine. Tu ne nahajamo več kratkih sekundarnih grebenov, kakor poprej; vijó se marveč od glavne črte na vse strani po več ur dolga razgorja; dostikrat se vlečejo vštric ž njimi mogočna predgorja, katerih posebno pri zadnjem oddelku zapadnih Karavank sploh nič ni. Prehodi v glavni črti so strmi, zareze plitve; ostrih pečin nahaja se neštevilno. V podnožji glavne črte leže celi kupi kamenja in debelega peska, ki se drobi od divjih dolomitovih vrhov in ga donašajo bobneči hudo-urniki. Doline so kratke, strme in kotlinam podobne; vender leže primeroma zelo nizko. Posebno se pa odlikujejo te Karavanke s celo vrsto visocih gorá. Vsled te lastnosti in vsled svoje izvanredne kompaktnosti spominjajo najbolj na julijske Planine. Akoravno leže na skrajnem jugovzhodu planinskega sveta, vender so tostran Ljubeljevega meridijana najvišje v vsej Avstriji. Če tudi le 10 kilometrov dolge, imajo vender že lepo število nad 2300 m. visocih gorá. Njihovi vrhovi so tako divji, njihov greben sploh že tako oster, da šteje le malo prehodov, ki bi jih človek lahko porabljal. Posebno na severni in vzhodni strani so jako strmi in zelo raztrgani. Tudi najnižje zareze ne sezajo pod 1900 m. Srednja visokost grebenova v glavni črti znaša okrog 2200 m. Glavna črta se začinja tik ob Kokri z že precej strmo, pri vrhu po polnem skalovito, 2400 m. visoko Kočno. Takoj druga gora v vrsti, sosednji Grintovec, je najvišja v vsej vrsti in ima 2556 m. Le za jeden meter nižja je tretja gora, Skuta ali Rinka, ki je tudi v tem obziru važna, da je „triplex confinium“ med Štajarsko, Koroško in Kranjsko. Za imenovanimi nahajamo še v glavni vrsti Veliko Planjavo, Babo, Brano in slednjič Ostrico z 2350 m. Jednako kot pri Storžiči in Stolu, odločujejo se tudi pri Grintovci in pri Ostrici druge vrste gorá proti jugu in jugovzhodu. Od Grintovca proti jugu pelje kake dve uri dolgo, začetkoma precej ostro rebro, pod imenom Greben. To rebro se veže v dveh visokih koritih z nekoliko nižjim Kervavcem. Obe imenovani gori sta še po 1900 m. in čez visoki. Od tod dalje pa pada gorovje jako hitro in kolikor nižje pada, v toliko več črt se deli. Hribje, ki se dotikajo kamniške ravnine, jako so že nizki. — Jednako kot pri Grintovci, odcepi se v glavni črti tudi od Ostrice proti jugu, vštric s poprej popisanim, kake tri ure dolgo hribovje, ki je v

svojem najjužnejšem delu komaj 1000 m. visoko. Med tem hribovjem in med sosednjim 1400 m. visokim Kačjim Vrhom leži 950 m. visoko sedlo Volovjek, v jugu pa Črnevec z 850 m. Skupina hribovja se zgubi tu že po polnem. Na levi strani Kačjega Vrha imamo povprečno kacic 1500 m. visoko planoto, Veliko Planino; na desni od nje pa precej nižjo Menino Planino s 1506 m. visokim Gornjim Vrhom. Tu se končuje južna vrsta vzhodnih Karavank. Pa tudi v severu Ostrice se odepi dolga vrsta, katera še globoko v Koroški in Štajarski ne izgublja gorovitega značaja in ima še do 2000 m. visoke vrhove.

V jugu opisanega gorstva Karavank se razprostira hribovje, ki sicer pripada še Karavankam, ki se pa od prejšnjih črt razločuje v marsikaterem obziru. To hribovje je omejeno v severu od Neveljščiče, ki se izliva pri Kamniku v Bistrico, in od Motniščice, ki teče v Savinjo. Ta meja je samo s 667 m. visokim Kozjakom odprta, ki loči bistriške vode od savinjskih, in veže to hribovje s severnimi, zgoraj imenovanimi planotami. V izhodu je meja proti Štajarski odprta, ker sezajo ti hribje od zapada proti vzhodu do Savinje v Štajarsko. V jugu dela natančno mejo Sava, in sicer od tam, kjer se vanjo izliva Bistrica, do onstran Zagorja, kjer postane mejna reka med Kranjsko in Štajarsko. V zapadu loči Bistrica to hribovje od kamniške ravnine, in sicer v vsem svojem teku od izliva Neveljščice pri Kamniku do lastnega izliva v Savo pri Dolu. Popisano hribovje se raprostira od zapada proti vzhodu v treh skoro paralelnih črtah, ki se med sabo zopet precej na tanko ločene. Mejo med severno in srednjo črto dela precej na tanko cesarska cesta poleg Brda čez Trojane na Vransko. Še natančneje je zaznamenovana meja med srednjo in južno črto po potokih Radomlja, ki teče v Bistrico, Drtišca in Medija, ki se izliva pri Zagorji v Savo. Glédé važnosti se imenovano hribovje nikakor ne da meriti s poprejšnjimi gorami. Vsi hribje se dvigajo le polagoma, svet je večji del z velikanskimi gozdi obrasten in vrhovi imajo skoro brez izjeme bujno vegetacijo. Posrednja višina grebenov nikjer ne seza nad 650 m. tudi najvišji vrhovi niso nad 1260 m. visoki. Čim bolj se približa hribovje Savi, tem nižje je. Na skrajni vzhodni meji Kranjske so: Dos z 1199 m., nad Čemšenikom, „sveta Planina“ nad Savo z 996 m., in Javor z 1128 m. Najvišji prehod so: V severnem delu: Kozjak s 667 m.; „na Slapih“, prehod iz motniške doline v savinjsko dolino, v Gornjigrad in Braslovče, z 900 m.; v srednjem delu: prehod „na Rebru“ z 875 m., razvodje med Radomljo in savinjskimi dotoki; najvišji del cesarske ceste med sv. Ožbaltom in Vranskim, z 800 m.; trojanski hrib s 620 m.

III. Julijske Planine.

V jugozahodu Karavank, v svoji glavni črti precej vštric ž njimi dvigajo se kranjske julijske Planine. Le pozneje, ko izgube

značaj visokih Planin, obrnejo se po polnem proti jugu. Vsled svoje mnogovrstnosti spominjajo na solnograške planine; čeravno so le deloma ž njimi jednake visokosti, vendar jih v divji svoji vnanji obliki še presežajo.

Julijske Planine se delé v dve zelo različni polovici: v malo zapadno in veliko večjo vzhodno, katera pripada večinoma Kranjski. Meja, ki loči obe polovici, gre od 865 m visocega prehoda pri Ratečah, ki loči julijske Planine od Karavank proti Trbiži in po rajbelski dolini do 1170 m visocega Predela, ki loči julijske Planine od karniških; od tod se vleče meja proti Bolcu in ob Koritnici do Soče; od tod pa dela mejo globoka zarezna soške doline do izliva Idrijce. Omenjena meja je ob jednomu zapadna meja izhodnega, večinoma kranjskega oddelka julijskih Planin. Posebej se torej v zapadu za kranjske julijske Planine meja ne da postaviti, če nečemo samovoljno trgati, kar spada v vsakem obziru skupaj. V severu in severozahodu jih deli na tanko dolina korenske Save, in od Radovljice dalje dolina zjedinjene Save od sosednjih Karavank. V jugu jih loči od južnejšega Krasa že gori natančneje popisana globoka proga, ki jo zaznamujeta reki Idrijca in Ljubljana, severovzhodni del močvirja Krka od izvira do tam, kjer izpremeni svoj tek iz južnovzhodnega v vzhodnega in pozneje v severovzhodnega. Potem gre meja tik ob južnozahodnem in južnem podnožji Uskokov, ob Krkinem dotoku Liska voda, do Kolpe in njenih dotokov.

Površina zemlje, ki jo pokrivajo julijske Planine, tako omejena, kot gori povedano, znaša kacic 4000 km². Od teh pripada komaj dobra tretjina pravemu visokemu planinskemu gorstvu in kompaktnim planotam, dve tretjini pa hribovju. Prvi imenovanih delov se pa zopet na tanko deli po kakovosti in po vnanji obliki v dva dela: v skupino visokih Planin in v skupino planot. Tudi hribovje razpada v več vrst, katere so pa bistveno jednake, akoravno jih večidel različne reke med seboj vidno ločijo.

Skupino visokih julijskih Planin značijo lastnosti, ki smo jih nahajali deloma že pri Karavankah, posebno pri kamniških Planinah. Mnogovrstna razlika v vegetaciji, zgoraj v višini divje skaline in strme pečine; v srednji visočini gosto obrastene rebri, sem pa tjà tudi močno gozdnati vrhovi; v nižavi pa tik pod najvišjimi vrhovi pravilne doline, bogate na pravilno tekočih vodah, — Skupina planot ima pred družimi posebnostimi tudi nekatere, ki nas spominjajo močno na Kras: majhno število visokih vrhov, pogoste kotlaste globine, redkokrat nahajajoče se večje doline; vse te prikazni so tudi Krasu lastne. Le primeroma velika srednja visokost planot, še zmerom za kakih 500 m. više, kot kraški svet in to, da obdajajo planote po 1500—2000 m. visoke gore kot mejno gorstvo, prepričajo nas, da nam je ta oddelek prištevati še k Planinam.

Lože gre s planinskim hribovjem, akoravno je še južnejše, kot so planote, torej Krasu še bliže. Če se tudi ujemajo gledé visokosti skoro po polnem s Krasom, vender se sicer razločujejo v vsakem obziru od Krasa in ujemajo s Planinami. Pravilne vrste hribov, dostikrat v večjem številu vŕtric, zvezane med seboj po prečnih rebrih, med seboj omejene po pravilnih, nikoli pretrganih dolinah. Od glavnih črt se cepijo dostikrat, toda vselej navpično in v pravilnem teku, stranske vrste gorá. Toliko v splošnem od julijskih Planin.

a) Visoke julijske Planine.

Glavna črta visokih julijskih Planin se vije začetkoma v pravilni, s Karavankami vzporedni črti. Od Triglava dalje se pa vlečejo skoro v popolnem krogu, ki obdaje bohinjski kotel. Njihova dolgost od skrajnega severozahoda do tam, kjer se dotikajo skupine planot, znaša skoro na tanko 100 km. Središče tega dolzega pogorja je Triglav, najvišja gora julijskih Planin. Triglav sam je najvišji vrh štirih kratkih skalovnatih reber, ki se vijó vŕtric med seboj od jugozahoda proti severovzhodu. V orotektoničnem obziru je Triglav posebno zato tako zanimljiv, ker se ravno v njem strinjajo tri jako različne gorske oblike. Proti severozahodu, severu in severovzhodu se razprostirajo v obsegu par sto kvadratnih kilometrov skalnate puščave z globokimi prepadi. V jugozahodu se vijo od Triglava med planinskim gorstvom navadna pogorja kakor smo jih nahajali že pri Karavankah. V jugovzhodu naposled se razprostirata dve velikanski planoti, katerih predgorja sezajo globoko v gorenjsko ravnino, notri do Kranja in Loke. Površina, ki jo pokrivajo ona gorstva, katerih središče je Triglav, znaša 700 km², torej skoro štirinajsti del vse kranjske dežele.

Dasi je Triglav najvišja gora na Kranjskem, vender je (česar bi pri taki visokosti nihče ne pričakoval), skoro po polnem odločen od sosednjih gorá. Veže se namreč neposredno z globoko sezajočimi dolinami. Od severovzhodnih velikánov ga loči dolina mojstranske Bistrice, Vrata imenovana; od južnozahodnih gora dolina Zadnjice, ki teče v Sočo; od južnovzhodnega gorovja dolina gornje Krme, dotoka Radovni. Triglav kipi, visokemu stolpu jednako v nebo, na vseh straneh po 1800—2000 m. nad dolinami, pokrit z velikanskimi skalinami in globokimi brezdnimi. Tudi prehodi, po katerih je z drugim hribovjem v zvezi, ne sezajo nikjer nad 1850 m., torej dobrih 1000 m. niže, kot Triglav sam. Severna Luknja ima 1835 m., še nižji sta sedli v zgornji Krmi in na jugu pri Belem Polji. V jugu „velicega Triglava“, ž njim po zelo ozkem, robatem sedlu zvezan, je „mali Triglav“ s kakimi 2700 m. Na severovzhodni strani, kjer se dvigajo najbolj divje skaline, razprostira se nad luknjiškim prelazom jedini Triglavov lednik, sploh jedin v julijskih Planinah, 500 m. dolg in 8 m. širok. Od daleč

izgleda kakor kup snega, katerega se v višini 2000 m. in čez v brezdnihi vedno dosti nahaja. V pojasnilo višine Triglavovega gorstva naj bodo sledeče številke: srednja višina gorstva v severu 1200 m.; visoko korito v severu 2100 m.; planota apnenikov 1100 m.; Kot, najvišji del mojstranske doline v jugu Mojstrane in prav pod Triglavom, 1000 m.

Od Triglava proti severozahodu se cepi mogočno pogorje julijskih velikanov, kateri so tem večje pomembe, ker so, akoravno v več vrstah, vendar povsod zelo visoki. Omenjene planine se razprostirajo med kotlom reke Zadnjice v dolini Trente in med dolino korenske Save. Glavna črta se vije od jugovzhoda proti severozahodu v dolgosti 18 kilometrov notri do koroško-goriško-kranjske meje. Začenja se ob 1835 m. visokem luknjiškem prelazu in seza do Strug, pol ure v vzhodu od Mangarta, kjer je ob jednem tudi razvodje med dotoki Soče, Drave in Save. Omenjena črta je mimo Triglava najmogočnejša na Kranjskem.

Povprečna višočina vrhov znaša okrog 2300 m., glavni vrhovi pa to višino še daleč presežajo. Po vnanji obliki so Triglavovemu gorstvu po polnem jednaki: ravno tiste strmine in goličave, ravno tista divjina; nasprotno pa tudi ravno tista bujna vegetacija v primeroma zelo veliki bližini. Kakor pri Triglavu, tako sezajo tudi tukaj pogostokrat globoke doline, ki leže navpično na dolini korenske Save, prav tik pod pečine. V tem obziru imenovati je doline: Piščenica, Planinica, Martulka, Vrata, Trenta. Kakor pri okolici Triglavovi, tako vpliva tudi tu mnogovrstnost v gorstveni vegetaciji jako ugodno na gledalca.

Glavna črta se začinja v severozahodu Triglava s Pihalcem; za njim slede velikani, ki imajo vsi po 2500 m. in še čez, kot Rozora z 2598 m., Prisank z 2570 m., Križ in Tavir. Od Prisanka dalje se zniža sicer greben dolomitov za par sto metrov, toda kmalu doseže zopet z Ožebnikom in z rtastim Jalovcem svojo prvotno višino. Najvišja gora te vrste je Rozora, sploh tretja na Kranjskem. Prehodi tu niso tako globoko urezani in tudi ne tolike pomembe za promet, ker so v celo predivjih in zapuščenih krajih. Jedino pomenljivo je sedlo med Rozoro in Prisankom, Korita imenovano, kot prehod iz savske doline v dolino Trento.

Tri mogočna razgorja se odločujejo od glavne črte, ž njo zvezane po prečnih rebrihi. Te črte so tem večje pomembe, ker so, če tudi orografično stranske, ravno te visokosti, kakor glavna. Posebno pomenljive so tu mnogobrojne prečne doline, zaradi svoje posebno majhne dolgosti, ki se pa vkljub temu po polnem dotikajo podnožja velikanov, tako da se nam ti časih na pol ure, k večjemu na jedno uro približajo. Te doline so tudi neprimerno ozke in dostikrat od obeh strani tesno obdane z bogato obrastenim predgorjem. Kakor ne kmalu kje, tako hitro in tako pogostokrat se vrstita tu pogleda v bogato rast in v divjo puščavo. Od Rateč,

to je od izvira korenske Save, do onostran Mojstrane ponavlja se ta prikazen sedemkrat.

Kakovost in oblika tega gorstva sta po polnem tisti, kakor v glavni črti. —

Prvo razgorje teh vrst se odcepi takoj v začetku glavne črte, še ob Triglavu, v severu zgornje Krme, in ima v prvih vrhovih, Zmiru in Rjovini, še vedno nad 2400 m. visokosti. Od sosednje vrste je omejena ta črta po dolini mojstranske Bistrice, od Triglava po dolini zgornje Krme. Proti jugovzhodu pa jame neprimerno padati, tako da ima v Rebikovci samo še 1580 m. Ta se zopet veže po nizkem sedlu s planoto Mežakljo, ki ima povprečno komaj še 1300 m. Mežakljo samo deli globoka dolina od Rjovine prišle Radovne od južne planote Pokljuke. Še hitreje pada ta vrsta proti vzhodu, kjer se dviga nad Jesenicami po komaj parurni dolgosti samo še v terasah, ki mole komaj kakih 100 m. visoko nad ravnino. — Med dolinami mojstranske Bistrice in Piščenice se razprostira drugo veliko mogočnejše razgorje, ki se odloči od Pihalca in od Rozore v glavni črti. Ta oddelek je povsem jednak glavni črti. Vrhovi so ravno tako visoki in deloma še višji. Najvišja gora v tej vrsti je Rogica ali Suhi plaz, z 2575 m. Razven te, le za nekaj desetih metrov nižje so: Štajnar, Škrļjatarica, Špik in Kukova gora. Tudi tu, kakor v prvi vrsti, ni v večji višini nič važnejših prehodov. — Doline pa so povsod kratke, ozke in strme; tako zelo, da narastejo v prav kratkem času od 750 m. na 1000 m. in še čez; po njih teko le hudourniki. Tretja vrsta se razprostira med Piščenico in Planinico. Vrhovi so sicer sploh za kakih 200 m. nižji, kakor prejšnji, vendar so primeroma še zelo visoki. Najvišja je 2360 m. visoka Mojstrovka. Od prehodov je v tem oddelku, ki se odloči pri Prisanku od glavne črte, važno sedlo Voršec, med Prisankom in Mojstrovko, kot prehod iz Kranjske Gore po piščenski dolini v Trento, v višočini 1600 m. —

Pri Strugah, v skrajnem severozahodnem delu glavne črte, strinjata se dva daljša stranska grebena, od katerih gre jeden proti zahodu, drugi proti severu. Prvi s strmim 2674 m. visokim Mangartom seza do Predela. Mangart sam je od Strug pol ure oddaljen in ž njimi po tako zvanem „travniškem sedlu“ zvezan. Severna reber pa seza od Strug čez visoko in ostro Ponščico in čez gozdnato Slabivico do rateškega prehoda. V sredi med obema rebrima, kjer se vrsti jedna drugi najbolj približata, tik pod Mangartom, ležita imenitni belopeški jezera v visokosti 967, oziroma 955 m.

V jugozahodu Triglava se vleče dolga vrsta bohinjskih gorá, ki oklepajo v dolgosti štiridesetih kilometrov v velikem polukrogu bohinjsko dolino, in jo ločijo od sosednje Goriške. Po vnanjosti so dvojnate: čim dalje so namreč od Triglava, tem bolj izgubivajo

značaj visocih Planin. V svoji severni polovici so skalovite, strme in zapuščene, v južni pa se dvigajo polagoma, so okrogle oblike in večidel do vrha gosto obrastene. Tež obliki je tudi primerna višina posameznih vrhov. Povprek menjuje sicer med 2200 in 1900 m., vendar se nahajajo v severni polovici tudi mnogo višji, v južni pa tudi mnogo nižji vrhovi. Prvi sosed Triglava, Konjavec, ima še 2560 m., drugi, Kopicica imenovan, le še nekaj nad 2300 m. Od tod dalje proti zahodu Vogel, Krn, Bogatin, Veliki Bogatec in Kuk (Kolk), vsi še po 2000 m. in čez; potem pa Rebikovec, Gradišče in Četrt le še z nekoliko nad 1900 m.; Črna Prst, Možic in Črni Vrh imajo le še nekaj nad 1800 m.; in slednjič Ratitovec še ne prav 1700 m. visok. —

Zdaj popisana glavna črta gradi dolino bohinjske Save v severu in zahodu. Razven te črte se pa loči od Triglava in Konjavca naravnost proti jugu in jugovzhodu dolga vrsta gorá, ki se razprostirajo med zgornjo polovico bohinjske Save in med Mošnico, katera teče od podnožja Triglavovega blizu bohinjskega jezera v Savo. Omenjena vrsta gorá gradi Bohinjsko v severu in severovzhodu. Z njihovo visokostjo je ravno tako, kakor pri glavni črti. Gore v obližji Triglavovem, kakor n. pr. Cesar, Vršac, Debeli Vrh, Mišelski Vrh, Lipač, Iža, Pihalec itd. imajo še vedno 2200 do 2400 m. Dalje proti jugu pa se hribje znatno znižajo, tako da še 2000 m. nikjer ne presezajo. Od teh so imenovati: Pršilec, prav nad bohinjskim jezerom, ki obdrži vključno manjši višini skalovit značaj; potem Sleme in Tošec. Kakor oklepajo stranski grebeni pri severnih Planinah belopeški jezeri, tako obdaja del teh gorá jedno uro dolgo in četrt uro široko bohinjsko jezero, v visokosti 522 m.

Bohinjsko hribovje ima tudi več važnih prehodov: Sedlo med bistriško in baško dolino ob Črni Prsti, Jata imenovano, v visokosti 1520 m.; drugo sedlo med Rebikovcem in Voglom nad bohinjskim jezerom pelje pod imenom Škrbina iz okolice bohinjskega jezera v visokosti 1903 m. tudi v Bačo; tretje le 1400 m. visoko sedlo pelje ob gori Kuk v soško dolino; četrti prehod pelje od izvira Savice čez planino „na kraju“ v Trento in soško dolino, v visokosti 1500 m. slednjič še prehod, ki pelje iz doline reke Mošnice na planino Belo Polje pod Triglavom, v visokosti 1600 m.

b) Skupina planot.

Med severnim planinskim gorstvom in južnim planinskim hribovjem se razprostira skupina planot, ki pokriva vsega skupaj skoro 500 km². Meja je globoko urezana in zelo na tanko določena. Dela jo dolina Krme do tam, kjer se izliva v Radovno, od tod Radovna do svojega izliva v korensko Savo, potem korenska in od Radovljice dalje zjedinjena Sava do izliva Sore pri Med-

vodah; potem dolina zjedinjene Sore do Loke in od tod dolina selške Sore do izvira v obližji Podbrda, sedla in razvodja med soškimi in sorškimi dotoki; napósled v severozahodu dolina Mošnice, ki teče v bohinjko Savo.

To tako omejeno zemljišče strinja v sebi nekatere posebnosti, ki jih sicer ne nahajamo nikjer na kranjskem planinskem svetu. V sredi skoro nič pravega hribovja; vse le nekaka visoka, sem pa tja precej obljudena ravnina. Pogostokrat se nahajajo globine v podobi kotlov; nepravilne, dostikrat pretrgane doline, sploh nekaj porasten Kras.

Dolina bohinjke Save nareja v to veliko planoto globoko zarezo, ter jo deli tako v dve precej jednaki polovici, od katerih se imenuje severna navadno Pokljuka, južna pa Jelovica.

Srednja višina površja planote Pokljuke znaša 1100—1200 m. Okrog in okrog jo obdaja precej mogočno gorovje, katero je povsod od sosednih gorstev po zgoraj omenjenih globokih dolinah ločeno. Samo ob sedlu med Belim Poljem in Velikim Draškim Vrhom je v visokosti še ne prav 2000 m. v zvezi s Triglavovim predgorjem, in v veliko nižjem Podbrdu z loškimi hribovjem. Kakor pri vseh vrstah julijskih Planin, vidimo tudi tukaj od severozahoda proti jugovzhodu padanje v višini. V severnem mejnem gorstvu dobivamo gore po 1900 m. in še čez visoke, kakor Veliki in Mali Draški Vrh in Kleča. Proti vzhodu nimajo mejne gore nikjer več nad 1600 metrov višine. Posebno se pa zniža mejno gorstvo v jugozahodu in jugu, kjer imajo hribje v zgornjem Bohinji, kakor Črni Kremen, Javorov Vrh, Pleša in Šjek le še po 1200—1400 m. Posebno hitro pada planota proti jugovzhodu, kjer obstoji mejno gorstvo le še iz kakih 1000 m. visokih hribov. Predno Pokljuka preide v veliko gorenjsko ravnino, ima še za predgorje celo vrsto nizkih holmov, ki presežajo med seboj ležeče 474 metrov visoko bleško jezero le še za kakih 100—200 m.

Precej jednake prikazni nahajamo tudi pri Jelovici, samo da je planotina srednja visokost tu za spoznanje večja, ker ima kakih 1200—1300 m.; tudi ni razloček med vrhovi severne in južne polovice tako velik. Najvišje vrhove nahajamo na severni in vzhodni strani. Razločki med vrhovi mejnega gorstva in med planoto samo so veliko manjši, kakor pri Pokljuki; po navadi znašajo komaj 100—150 m. Najvišja vrhova sta 1389 m. visoke Kotlice nad Dražgošami in 1387 m. visoki Jeloviški Vrh nad Lipnico. Kot severovzhodni steber je zanimiva strma, zobu podobna skala, „Bahji Zob“ imenovana, še ne prav 1000 m. visoka. Kakor Pokljuka preide tudi Jelovica proti jugovzhodu v razne hribe kot predgorja. Ti hribje so zanimljivi zaradi bogate vegetacije in vsled tega, ker so po njihovih vrhovih večidel cerkve postavljene. V visokosti menjujejo po navadi med 800 in 1100 metri. Taki so na primer Jamnik, sv. Mohor in Fortunat, Planica, Križna Gora itd.

Posebno pomenljiv je pa zaradi lepe svoje panorame znani 841 m. visoki sv. Jošt poleg Kranja, z gorenjsko ravnino že v neposredni zvezi. —

c) Skupina planinskega hribovja.

1. Gorenjsko-notranjsko hribovje.

Gorenjsko-notranjsko hribovje se da precej razločno deliti v loško, polhograško in idrijsko hribovje. Površina, ki jo pokriva to hribovje, znaša nekoliko nad 1000 km², od katerih pripada polovica loškemu, dobra četrtina idrijskemu in slaba četrtina polhograškemu hribovju.

Meja je precej na tanko določena. Od skupine planot in bohinskega pogorja je ločeno to hribovje v severu in severovzhodu od doline selške Sore in od Loke dalje od zjedinjene Sore, do njenega izliva v Savo pri Medvodah. V vzhodu dela mejo Sava z gorenjsko ravnino notri do Ljubljane; v jugovzhodu in jugu pa Ljubljana z močvirjem do onstran Vrhnik; od tod dalje pa cesta iz Vrhnik proti Idriji in potok Bela, ki loči Hrušico od idrijskega hribovja, slednjič mali oddelek zgornjega teka reke Idrijce. Zahodna meja je ob enem deželna meja Kranjske in Goriške.

Od tako omejenega zemljišča se imenuje oni del, ki se razprostira med dolino selške in zjedinjene Sore na severu, in Gradašče, dotoka Ljubljanice, na jugu loško hribovje. Ta svet, ki obseza nekaj nad 500 km² deli se po dolini poljanske Sore v dva precej nejednaka dela, v manjši severni in večji južni del.

Oba dela sta si bistveno precej jednaka po značaji hribovja. Več glavnih vrst hribov v ne posebno ravnih, dostikrat zelo zavitih črtah, vendar precej vstric z glavnima dolinama Sor in z dolino Gradašče. Od teh glavnih vrst se odločijo na vse strani stranske vrste, po navadi navpično na glavne, ki so med seboj omejene od dolin sorških in gradaških dotokov. Najvišji vrhovi se ne dvigajo vselej v glavnih črtah, posebno pri večji južni polovici ne. Visokost sveta pada, kakor povsod pri julijskih Planinah, tudi tukaj od severa proti jugu. Najvišje vrhove vidimo tam, kjer je hribovje v severu z bohinskim hribovjem ali s skupino planot bodi si v neposredni zvezi, bodi si vsaj le malo oddaljeno; najnižji so vrhovi v obližji Gradašče. Tudi srednja višina vrhov je v manjši severni polovici sploh za kakih 200 m. večja, kot v južni; tam menjuje med 1100—1300 m., tu med 900—1100 m. Najvišji vrh severne polovice je 1630 m. visoki Porezen, skrajni zahodni steber prve severne glavne črte. V drugi glavni črti severne polovice imamo še 1560 m. visoki Blegaš nad Trato; 1400 m. visoki Stari Vrh, tri ure od Železnikov, 1370 m. visoki Mladi Vrh, par ur v severu od Trate. Omeniti bi bili le še: Pajkov Vrh, Hermanovec in Mahnarski Vrh v zahodu Poljan in Lebnik tik Loke; vsi po blizu 1000 m. visoki.

V južni večji polovici imamo večidel le hribe, ki se dvigajo po komaj 300 do 400 m. nad dolinami. Že k najvišjim spadajo: Pasja Rovan, v jugozahodu Poljan, s 1020 m.; Goli Vrh, v jugozahodu Lučne, z 960 m., Žirovski Vrh, z 870 m. in sv. Ožbalt, z 845 m.

Meja tega hribovja je le proti jugozahodu in deloma proti zahodu menj ali več odprta, in v tem oziru je važnih nekoliko prehodov in razvodij: Šedlo pri Petrovem Brdu, kot prehod iz sorške v baško dolino, 810 m. visoko; razvodje med dotoki Poljanščice in Idrijece „Pod pléči“ 775 m. visoko; najvišji del ceste iz Trate v Idrijo, pri 730 m. visokem Govejeku.

Med Gradaščico v severu, med močvirjem in Ljublanico na jugu, do ceste iz Vrhlike proti Idriji na zahodu razprostira se polhograško hribovje, ki pokriva površino kakih 250 km². Po vnanji obliki se ujemajo hribe po vsem z loškimi hribovjem, samo da so splošno še precej nižji, ker so od visokih julijskih Planin na severu še bolj oddaljeni in se nasprotno ravnini že zelo približajo. Srednja višina vrhov znaša komaj še kakih 600 m. Vender nahajamo v severni polovici vrhove, ki imajo še po 750—800 m., v južni pa komaj 400—500 m. in če so z močvirsko ravnino v neposredni zvezi, komaj nekoliko čez 300 m. Najvišji vrh je 860 m. visoka Grmada. Omeniti so le še: Sv. Lorenc nad Polhovim gradcem, Zaplana, Koreno, Gradišče in Medvedje Brdo; vsi od 750—780 m. visoki. Nasprotno imata pa Ključ in Debeli Vrh v obližji Brezovice le še po 550 m., oziroma 450 m., Podgora pri Št. Vidu 430 in Rožnik le še 400 m. Meja je le na zahodni strani nekam bolj odprta in tu je važno sedlo „na rebru“, na vrhniško idrijski cesti pri Godoviči, 590 m. visoka.

Z dozdaj popisovanim hribovjem sicer v jako tesni zvezi, po kakovosti, sestavi in vnanji obliki pa povsem od njega precej različno je idrijsko hribovje, ki obseza vsega skupaj katic 350 km². To hribovje je omejeno proti Goriški od deželne meje; od Hrušice je loči del gorenje Idrijece in njen dotok Bela; potem je omejeno od ceste iz Idrije proti Vrhlike in v severu deloma od doline Poljanščice. Po kakovosti spada to hribovje deloma že h Krasu, akoravno je skoz in skoz pokrito z gozdi. Vrhovi so z vrhovi prejšnjih hribovij še precej jednake visokosti, vender so pri jednaki visokosti precej širši. Srednja višina vrhov znaša od 600—700 m. To hribovje obdaja nekako v podobi okroga, kot mejno gorstvo, idrijski kotel. Posebno pomenljiv je severovzhodni del, kot razvodje med Črnim in Jadranskim Morjem, med dotoki poljanske Sore in Idrijece, namreč 700 m. visoki Zagoda Vrh in ravno tako visoka planota, Pevec imenovana. Najvišja sta v zahodu in jugozahodu Goljak in Javornik s 1790 in 1550 m. Nad 1000 m. imajo še: Špičasti Vrh nad Črnim Vrhom, Jelenov Vrh nad Vojskim, Potoka nad Idrijo, Praprotno Brdo in Vrh nad

Konomljami. Za njimi je še cela vrsta nad 800 m. visocih, med njimi posebno Črni Vrh, Mravljinski Vrh, Čudna Gora, Planina, Hleviški Vrh, Kobalova Planina in Kolenc. Pomenljivi prehodi so med družimi: že omenjeni Govejek; prehod „na bregu“ v jugozahodu med Idrijo in Vipavo; „Razpotje“, razvodje med Sočo in Soro, vsi trije po 700 m. visoki; in slednjič tudi že omenjeni, 590 m. visoki prehod „na rebru“.

2. Dolenjsko hribovje.

Dolenjsko razpade orografično v dva po velikosti precej jednaka, po vnanji obliki pa zelo različna dela, v severovzhodni in južnozahodni. Južnozahodni pripada pod imenom „Suha krájina“ kraškemu svetu in je z notranjskim Krasom v neposredni zvezi. Severovzhodna polovica pa spada pod planinsko hribovje. Meja, ki loči dolenski Kras od dolenskih Planin je zaznamovana začetkoma po ljubljanskem močvirju, potem s Krko od njenega izvira do tam, kjer se najedenkrat zavije od jugovzhoda proti severovzhodu, potem Liška voda notri do Uskokov; od tod podnožje južnozahodnih Uskokov do Kolpe in deželne meje proti Hrvatski. Planinski svet Dolenjske, ki znaša skupaj precej nad 2000 km² je večinoma hribovit; ima sicer več malih dolin in ravninic, ravnina večje pomembe pa je jedino le krška.

Kar velja o gorenjsko-notranjskem hribovju, to velja večjidel tudi o dolenskem. Cele vrste po več ur dolzega hribovja se razprostirajo v precej pravilnih črtah od zahoda proti vzhodu; le pozneje na vzhodu premene svojo črto iz zahodno-vzhodne v severovzhodno južnozahodno. Od teh glavnih črt se odcepi mnogo stranskih vrst navpično na glavne, ki oklepajo menj ali več pravilne doline, ali pa, če so nekoliko nepravilnejše, tudi neznatne ravnine, kakor n. pr. v št. rupertske okolici. Skoro vsaka teh dolin ima svoj potoček, ki se izliva v reko, katera teče po glavni, z glavno črto hribovja vštirnici dolini. Tudi srednja visokost vrhov se ujema precej z visokostjo vrhov že gori popisanega hribovja. Največ hribov je med 700 in 900 m. visocih; če se dviga kak hrib nad 1000 m. je to le že redka izjema. Hribje so na obeh straneh precej jednako nagneni, sploh pa nikjer strmi. V petrografičnem obziru je dolenski planinski svet, posebno v svoji južno-vzhodni polovici, ugoden vinarstvu.

Kakor se gorenjsko-notranjsko hribovje deli v več posameznih skupin, tako tudi dolensko. Po navadi se govori o litijskem, trebanjskem, mokronoškem hribovju, o Uskokih in o črnomaljskem hribovju. Površina, ki jo pokrivajo dolenske Planine, znaša nad 2000 km².

Največ te površine zavzima litijsko hribovje, imenovano po Litiji, ki leži precej v sredi, če vzamemo hribovje v njegovi dolgosti od zahoda proti vzhodu. Litijsko hribovje imenujemo ono

skupino vrhov, ki se vleče v dveh precej vstricnih črtah od Ljubljane do onstran Rateč pri Zidanem Mostu. V severu jih loči Sava od Karavank, v zapadu Ljubljana in močvirska ravnina od polhograških hribov, v jugu Temenica in Mirna od trebanjskih, oziroma mokronoških hribov.

Vzhodna polovica ima višje vrhove, kot zahodna; severna višje kot južna. V severni polovici sezajo vrhovi od 600 do 900 metrov srednje visokosti, v južni od 500 do 800 m. Severna glavna črta seza od Janč (med Ljubljano in Litijo) do Dobovca, nasproti Trbovljam, tostran Save. Južna črta seza od Movnika pri Ljubljani do Rateč. Najvišji vrh nahajamo v skrajnem izhodnem delu severne polovice, to je 1215 m. visoki Kum. Razven tega sta še imenovati Javor in Dobovec z 1100 m., Prežganjski Vrh, Polšjek, Gradišče, Kamplov Vrh, Goba, Mali Vrh in Orlek s 600—800 m.

Severna črta se dviga povprek 500 m.; južna pa le kakih 300 metrov nad ravnino.

V vzhodnem delu se odloči od glavnih črt več kratkih stranskih reber, ki obdajajo v svojem nepravilnem teku več malih ravnin, katere sezajo deloma notri do meje južnih mokronoških hribov.

Ob Temenici in Mirni na severu, do Krke na jugu razprostira se v jugu litijskega hribovja zopet druga vrsta hribovja, katero je od prvega povsem različno. Več vstricnih glavnih črt nahajamo sicer še zmerom v zvezi z navpičnimi stranskimi vrstami in te zopet v dotiki s krajšimi holmastimi rebri, vendar je njihovo število že veliko manjše. V več krajih dobimo tu že precej nepravilne dolinice z mejnim hribovjem, sem pa tje tudi že neravne kotline, kot so lastne kraškemu svetu. Dobé se tudi že, akoravno le redko, posebno v zapadni polovici nepopolne planote, čeravno primeroma še jako nizke. S Krasom se strinja to hribovje v svoji zahodni polovici tudi v tem, da ima več precej nepravilno tekočih rek. Kar je notranjska Pivka v velikem, to je tukajšna Temenica, ki tudi zgine dvakrat pod zemljo in se potem izliva kot Prečina v Krko, v malem.

Reka Temenica, v spodnjem teku Prečina imenovana, deli imenovano hribovje v dve polovici: v zahodno polovico trebanjskega in v vzhodno mokronoškega hribovja. Zahodna polovica obstoji iz dveh glavnih precej vstricnih črt, od katerih se vije jedna od izvira Krke, ob Krki čez Žužemberk in Fužine do Soteske, druga pa pod Zatičino in Višnjo Goro čez Trebnje in Mirno Peč do Balte vasi, kjer se izliva Prečina v Krko. Že tukaj nahajamo v notranjem več po kako uro dolgih in po kake pol ure širokih kotlin, ki so omejene okrog in okrog od stranskih hribov, kateri leže navpično na glavne. Taka globina se nahaja v severni polovici posebno blizu Žalne, v južni pa pri Mirni Peči. V hipsometričnem obziru je pomniti, da se hribovje tu nikjer ne dvigajo nad 700 m. in da imajo posrednje komaj od 500 — 600 m., sploh so pa le za

kakih 300 m. nad ravnino. Najvišji, kot Srebotnik, Mačkov Vrh, in Peč, imajo vsak po 700 m. in še nekaj čez; sicer imamo pa še celo vrsto hribov po 600—650 m.

Zapadni polovici precej jednaka je izhodna mokronoškega hribovja. Številno ravninic, ki so omejene od kratkih vrst okroglih holmov, je tu še večje; tudi doline so tu bolj razvite in sploh pravilnejše; v južni polovici so tla že precej ugodna za vinarstvo. Glavne črte hribovja, ki so pa že precej nerazločne in dostikrat od stranskih dolin navpično pretrgane, ne vijó se več od zahoda proti izhodu, ali pa vsaj, kakor v trebanjski polovici, od severozahoda proti jugovzhodu. Glavno hribovje se vije, akoravno ne določno, vendar precej na tanko od severovzhoda proti jugozahodu, kakor sosednja veliko višja črta Uskokov. Višina je povprek ravno tista, kakor pri zahodni polovici, menjuje namreč med 300 in 600 m., le najvišji vrhovi dosežejo visokost 700 m. Sploh se lahko reče, da, kakor pri vseh oddelkih kranjskih Planin, tako tudi tukaj ponehujе višina vrhov od severa proti jugu, in da so vrhovi, čim bližji krški ravnini, tudi tem nižji. V jugu, kjer jih nahajamo kot predgorje krške ravnine v podobi nizkih holmov tik nad krško ravnino, nimajo nikjer nad 450 m., po navadi pa le 350 do 450 m. — Dalje proti severozahodu pa narastejo posebno tam, kjer se zahodni polovici trebanjskega hribovja približajo ali pa ž njim dotikajo, na 550 in še celo 600 m. Glavno hribovje obstoji le iz mejnega hribovja večje št. ruperške in več manjših ravninic, posebno v okolici Mokronoga. V jugu je omeniti vrsta hribovja pri Velikem Trnju, nadalje hribovje pri Tržišči in Trebelnem. Razven teh so pomembni vrhovi okrog Št. Ruperta, potem Brusnik, Magovnik, kot najvišji v celi vrsti, Zaplaz pri Čateži in napósled Naružica v skrajnem zahodu — vseskoz hribovje v viskosti 500 — 600 m.

V jugu krške ravnine, od poprej popisane hribovja ločeno po krški ravnini, je hribovje Uskokov. Pod Uskoki razumemo skupino hribov, ki se vijó v severu Metlike in v jugu Kostanjevice, v dolgosti kakih 20 kilometrov, kot jugovzhodna meja Kranjske proti sosedni Hrvatski. Uskoki so tem bolj zanimljivi, ker so zelo različni od družega dolenjskega hribovja, akoravno orografično tudi njemu pripadajo. Kar so kamniške visoke Planine v glavni črti Karavank, to so dolenjski Uskoki v skupini dolenjskega predgorja julijskih Planin. Kakor kamniške Planine, akoravno že skrajni vzhodni del glavne črte Karavank, presežajo vse druge Karavanke v divjini in višini, tako so Uskoki primeroma najvišje dolenjsko predgorje, akoravno že skrajni južnovzhodni del dolenjskega julijskega predgorja. Njihova srednja vrhovna višina menjuje med 650 in 750 m., in preseza v nekaterih vrhovih imenovano višino močno, v tem ko ima v severu krške ravnine ležeče predgorje mokronoškega hribovja komaj 300—400 m. Ta višina

Uskokov je tem bolj pomenljiva, ker Uskoki nimajo nič nižjega predgorja, ker se marveč dotikajo južne polovice krške ravnine, katera ima komaj 130 m., neposredno. Akoravno smo dosedaj opazovali pri vseh oddelkih kranjskih Planin, da se razprostirajo njihove glavne črte od zahoda proti vzhodu, ali pa saj od severozahoda proti jugovzhodu, da se nadalje le predgorja in stranski robovi večjidel dvigajo od severa proti jugu, ali od severovzhoda proti jugozahodu, vendar je to pri Uskokih nasprotno. Glavna črta Uskokov se namreč vije od severovzhoda proti jugozahodu. Na severu so omejeni od krške ravnine, na zahodu od dotokov Krke, na jugu od dotokov Kolpe, vzhodna in južnovzhodna meja je pa deželna meja med Kranjsko in Hrvaško. Najvišji hrib med Uskoki je 1180 m. visoki Gorjanec. Razven njega so pa še omeniti: Peščenik z 820 m., Veliki Trebež z 805 m., Venec s 790 m. in Cirnec s 620 m.

Pri dolenskem planinskem predgorji je še omeniti črnomaljskega in metliškega, ki pa pripada planinskemu svetu bolj zaradi svoje zveze z njim, kot pa v orotektoničnem zmislu. Po svoji leži je skoro prej nekako stransko pogorje Uskokov imenovati, kakor zamostalno hribovje, ker se razprostira v svoji glavni črti na tanko od severa proti jugu, torej menj ali več navpično na glavno črto Uskokov. Temu hribovju pripada le mali oddelek črnomaljskega hribovja, ki se razširja med Kolpo, na vzhodu in jugu, do hrvaške meje in med njenimi dotoki na zahodu in severu. Po svoji vnanji obliki ima to hribovje že precej kraški značaj. Vrhovi se iz ravnine nikjer tako odločno ne pokažejo, kakor sicer na planinskem svetu. Vsa skupina obstoji iz več malih ravninic, ki so med seboj omejene od nizkih, komaj kake 200 m. nad ravnino se dvigajočih hribov. Tudi najvišji vrhovi ne presežajo nikjer 550 m.

IV. Ravnine.

V večinoma goroviti Kranjski pripada komaj 2100 km², to je kakih 21% nižavi. Od te zemlje spada večja polovica k planinskemu, manjša h kraškemu svetu.

Nižava kranjskih Planin obseza ali ozke doline ob rekah; ali male kotline in globine, obdane okrog in okrog od nižjega mejnega gorstva; in naposled ravnine v pravem pomenu besede.

Kar se tiče dolin ob posameznih rekah, pomenljive so tu jedino doline glavnih rek, in še od teh le nekatere. Doline stranskih rek so deloma preozke, deloma pa tudi prekratke in prestrme, da bi bile za nižavo merodajne. Pa tudi od glavnih rek so pomenljive le doline obeh Sav, obeh Sor, obeh Bistic in Krke deloma ker niso strme in polagoma padajo, deloma ker so primeroma še precej široke in narejajo tu pa tam še celo male ravnine.

Doline glavnih rek imajo to lastnost, da delajo globoke zareze v glavne črte planin in da so tako v svojem zgornjem delu z najvišjimi vrhovi v neposredni zvezi. Naravno je torej, da v svoji višini jako polagoma padajo. Tako pade dolina bohinjske Save od Podtriglava do Radovljice, v dolgosti 38 kilometrov za 380 m., to je na vsakih 100 m. za 1 m.; tu je nad 100 m. visoki saviški slap že vračunjen. Še ugodneje so razmere pri korenski Savi, katera, akoravno še precej daljša, pade samo za 340 m. Jednake prikazni nahajamo pri 40 km. dolgi selški in pri 30 km. dolgi poljanski Sori; precej jednake pri trziški in pri 43 km. dolgi kamniški Bistrici; najugodneje pa pri dolenski 76 km. dolgi Krki, katera pada na vsakih 500 m. za 1 m., dokler ne preide v veliko krško ravnino, kjer je padanje se ve da še veliko manjše, kakor pri vseh ravninah večje mere sploh.

Doline imenovanih rek niso skoro nikjer čez pol ure široke, dostikrat pa še dva- do trikrat ožje. Večje pomembe sta jedino le dolini obeh Sav, osobito gornje bohinjske Save. Tukaj je dolina med Bistrico in Srednjo vasjo skoro uro široka; tu jo pa tudi deli relativno 400 m. visoka Babna Gora v zgornjo in dolnjo bohinjsko dolino. Ti dolini se združita zopet pri bohinjskem jezeru po dolgosti poldruga ure.

Kotline in globine se ne nahajajo nikjer med pravilno razvitim gorovjem, kjer se naslanjajo v pravilnih vrstah na glavne črte stranska hribovja. Samo ob sebi je torej razumljivo, da bi zastonj iskali takih kotlin med visokim planinskim gorstvom. Dobimo jih le tam, kjer se hrib in dol nepravilno vrstita, to je med dolenskim planinskim hribovjem in na Krasu. Posebno tipične so te vrste ravnin za Kras, kjer nahajamo mimo neštevilnih malih kotlov celo vrsto večjih globin. Take globine vidimo ob Reki, ob Pivki, med Postojino in Razdrtim, ob Unci, pri Loži, pri Cirknici in pri Logatci.

Na planinskem svetu se ravnine te vrste ne nahajajo pogostokrat, in še tedaj večji del le prav blizu kraškemu svetu. Tudi so tukaj globine zelo majhne, ker so celo največje izmed njih še zmerom manjše, kot najmanjše od gori imenovanih kraških. Na planinskem svetu jih imamo posebno v mokronoškem in trebanjskem hribovju, deloma pa tudi med črnomaljskim in litijskim hribovjem.

Dve uri v jugu od Rateč nahajamo ob Mirni in njenih dotokih kake $\frac{3}{4}$ ure dolgo, $\frac{1}{2}$ ure široko in med 250—300 m. visoko kotlino. Pol ure od te se zopet razprostira proti severu le nekoliko manjša, povprek 330 m. visoka kotlina sv. Ivana. Razven teh imenovanih nahajamo precej v obližji še dve drugi manjši kotlini: jedno v jugozahodu Mirne, drugo blizu Zidanega Mosta, ki se v svojem severozahodnem koncu dotika Save.

Večja kot vsaka dozdej imenovanih je kotlina pri Št. Rupertu, ki leži v zahodu od prej popisanih kako uro proč. Ta kotlina povprek kakih 300 m. visoka, se razprostira na obeh straneh Bistrice, katera se izliva v Mirno. — Jednako kotlino nahajamo med zgornjo Krko in Žalino, v dolgosti $\frac{3}{4}$ ure in v širokosti dobre četrt ure, v povprečni visokosti 315 m. Okrog in okrog jo obdajajo hribje, ki jo presegajo v višini za kacic 300 m. Od Žaline v severozahodu in od Krke v jugozahodu jo ločijo le nizka sedla. Kotlin manjšega obsega se nahaja posebno ob Krki še precej; razprostirajo se po navadi vstricno s Krko od izvira do Soteske, to je od severozahoda proti jugovzhodu, torej vstricno z glavnimi črtami tamošnjega hribovja. Najnižje so po navadi v južnovzhodnem konci. Pri večjem deževji navadno narastejo in se izpremene v začasna jezera.

Jednake dolgosti in širokosti s kotlino pri Žalini je kotlina pri Mirni Peči. Ta kotlina je povprek kakih 220 m. visoka in povsod od 200—300 m. višjega hribovja obdana.

Veliko manjše pomembe sta napósled dve kotlini črnomaljskega hribovja: prva manjša v severozahodu mesta, druga večja v njegovem jugu. Obdani sta le od prav nizkega hribovja, katero se vije ob Kolpi in njenih dotokih.

Veliko večje pomembe kot dozdej popisane ravnine so ravnine v pravem pomenu besede: gorenjska ravnina, ljubljansko močvirje in krška ravnina, ki skupaj pokrivajo deseti del kránjske dežele, namreč okrog 1000 km².

Najvažnejša in najpomembnejša izmed omenjenih ravnin je brez dvojbe velika gorenjska ravnina. Razprostira se med Karavankami in med julijskimi Planinami na obeh straneh zjedinjene Save v njenem zgornjem teku. Ta ravnina je tem važnejša, ker je največja vsega planinskega sveta; obseza namreč nad 600 km². — Vse govori za to, da je bila nekdanj z gorami obdano jezero, iz katerega so moleli zdaj izolirani griči in holmi kot otoki.

V podobi proti vzhodu obrnena podkve se razprostira od severa proti jugu, od Karavank do Ljubljane, v dolgosti več kot osmih ur, njena širokost pa menjuje med tremi in petimi urami. Le na jednem kraji se ta širokost zožuje na pol ure in prouzročuje s tem, da se deli cela ravnina v dve zelo nejednaki polovici: v veliko večjo severno, in v veliko manjšo južno.

Do vrha z gozdi pokriti hribje se dvigajo v sredi ravnine, otokom podobno, deloma posamezno, deloma pa tudi v celih vrstah. Največja vrsta je ona, ki obstoji iz 660 m. visoke Šmarne Gore in v vzhodu od te iz 640 m. visoke Vranšice s stranskimi hribovi. Tu se dotikajo tudi meje vseh treh oddelkov, v katere se deli po navadi gorenjska ravnina: največje kakih 280 km²

obsezajoče kranjske ravnine v zahodu in severozahodu; kakih 170 km² obsezajoče kamniške ravnine na vzhodu in severovzhodu, in napósled kakih 150 km² pokrivajoče ljubljanske ravnine v jugu od obeh poprej imenovanih. Od posameznih hribov sta le še pomniti Holmec in Krtina v kamniški ravnini, s kakimi 400 m.

Višina ravnine pada proti dvem stranem: jedno padanje je vstricno s Savo; od severozahoda in severa proti jugovzhodu in jugu; drugo pa in sicer veliko manjše, od zahoda proti vzhodu, vstricno s Karavankami. Od severozahodne 550 m. visoke Breznice in od severnega 474 metrov visokega Preddvora pade ravnina do 330 m. visocih Medvod za 220, oziroma za 144 m., in sicer v dolgosti 36, oziroma 25 kilometrov. Od 394 m. visoko ležečega Kranja pa pade proti vzhodu do meje proti kamniški ravnini, v dolgosti kakih 15 kilometrov, samo za slabih 40 metrov. Srednja visokost kranjske ravnine pa znaša 430 m. Kamniška ravnina pada od severa proti jugu; v tej črti se tudi po dolgosti 15 km. združi z ljubljansko ravnino. Od severnega 380 m. visoko ležečega Kamnika pade do meje proti ljubljanski ravnini le še za 90 m. Srednja visokost cele ravnine znaša le 335 m. Od vseh treh delov gorenjske ravnine pada najmenj ljubljanska ravnina, namreč od Tacna v visokosti 310 m. do izliva Bistrice v Savo samo za 40 m.

Posebno interesantne so meje raznih delov te ravnine vsled svojega kontrasta. V severu gradi kranjsko ravnino dolga vrsta med seboj po vnanji obliki tako različnih Karavank, v jugu pa Šmarna. Gora in Vranšica, tam gorski, deloma goli velikani, tu pa mali, do vrha obrasteni hribe. Razloček v višini mejnega gorstva je še večji, znaša namreč skoro 2000 m. — V zahodu se dotika ravnine dolga vrsta predgorja julijskih planot s srednjo višino 900 m. Na vzhodu je pa meja odprta in kranjska ravnina v zvezi s kamniško.

Ob meji dobimo cele vrste večjih vasij, med tem ko jih v notranji ravnini, katero pokrivajo gosti gozdje, bogata polja in veliki travniki, ni toliko.

Jednako ozadje ima tudi kamniška ravnina, ki je omejena v severu od kamniških planin, v vzhodu od brškega hribovja, v jugu od Vranšice in njenega predgorja, v zapadu pa deloma od malih hribov, deloma od kranjske ravnine. Tudi tu je ravnina sama izvrstno obdelana in nima toliko vasij, kot ob robu pod gorami. Jednake prikazni nahajamo tudi pri ljubljanski ravnini, ki se imenuje tudi ljubljansko polje. Nad 20 kilometrov dolga obseza večjidel le polje in je okrog in okrog obdana z nizkimi, gozdnatimi holmi.

V jugu Ljubljane, med Ljubljano, polhograškim hribovjem, severno mejo notranjskega in dolenjskega Krasa in med zahodnim delom dolenjskega planinskega hribovja, razprostira se skoro popolnem horizontalna ravnina ljubljanskega močvirja, ki

obseza okrog 200 km². Od gorenjske ravnine ni po polnem ločena, temveč se je dotika na dveh krajih: na jedni strani tam, kjer se približajo šišenski holmi hribu ljubljanskega grada še na menj kot 2 kilometra, na drugi strani pa tam, kjer je zveza med Golovcem in ljubljanskim gradom pretrgana.

Ljubljansko močvirje je okrog in okrog obdano z nizkimi precej pod 1000 m. sezajočimi hribi, ki so do vrha bogato obrasteni in delajo dostikrat precej globoke zareze v ravnino samo. Le južna meja je nekoliko višja, dvigata se namreč v njej Krim in Mokric še precej nad 1000 m. Kakor v gorenjski ravnini, moli tudi tukaj nekoliko višjih ali pa nižjih holmov, otokom podobno, iz ravnine. Vender so ti holmi tako nizki, da tudi najvišji izmed njih, namreč oni pri notranjih Goricah ravnine ne preseza še za celih 100 m.

Ravnina je skoro po polnem horizontalna, največji razloček v višini znaša namreč komaj 10 m. Srednja višina ima 287 m. Ravnina sama pa ne pada, kot navadno sicer druge ravnine, od severa proti jugu, temveč narobe. Ravnina obseza dobrih 16 kilometrov v dolgosti in kakih 12 v širokosti. Ravnina v sredi ni skoro po polnem nič obljudena; le ob robih, in sicer posebno v jugu in zahodu, nahajamo več vasij. Močvirnata tla se nahajajo v ravnini skupno samo še na 3 krajih, ki obsegajo kakih 20 km², to je komaj deseti del ravnine same. Za odtekanje vode je napravljenih nešteto kanalov, skupaj več kot 200 kilometrov dolgih. Ravnino, kar je ni močvirnate, pokriva še precej dobro polje, sem pa tja tudi mali gozdiči.

Razven teh dozdej popisanih ravnin je nekolike pomembe le še krška ravnina, ki se razprostira ob obeh straneh Krke, med Krškimi in Konstanjevico. Krška ravnina leži veliko niže, kot gorenjska ravnina in ljubljansko močvirje, ima namreč komaj 140 m. posrednje visokosti. Njena največja dolgost od zahoda proti vzhodu znaša še čez 30 kilometrov, največja širokost od severa proti jugu pa nekaj čez 10 kilometrov. Obdana je kot ljubljanska ravnina in ljubljansko močvirje okrog in okrog od nizkega precej bogato obrastenege hribovja. Kakor pri ljubljanskem močvirju, je tudi tu južna meja Uskokov precej višja, kot severna mokronoškega hribovja; razloček znaša namreč kakih 300 m. — Krka, po kateri se ravnina imenuje, deli jo v dve nejednaki polovici, v precej večjo severovzhodno in v manjšo južnozahodno. Padanje je precej počasnejše, pa tudi enakomernejše, kot pri gorenjski ravnini, in sicer se ravna po Krki, od zahoda proti vzhodu in od severa proti jugu. Proti vzhodu je meja krške ravnine odprta in jo loči le Sava od velike spodnje štajerske ravnine.

